

Militærmakt i ubalanse

Verdensmakter og regionale stormakter

Etter én teori i internasjonal politikk (realismen) varierer forholdene i det internasjonale systemet med hvor mange stormakter – poler – som finnes. Alliansforhold blir mer flytende i et system med mange poler, et **multipolart** system (som før og under den andre verdenskrigen) enn om det bare finnes to stormakter i et **bipolart** system (som under den kalde krigen).

Grovt sett kan et bipolar system regnes for å være **mer stabilt** enn et multipolart. Et perspektiv som ser på styrkeforholdene mellom verdensmakter og regionale stormakter, kan gi noe større innsikt. På 1800-tallet var Storbritannia den dominerende sjømakt og den eneste virkelige verdensmakt. Perioden er blitt beskrevet som **Pax Britannica**. Men britenes styrke i forhold til makspillet på det europeiske kontinentet var begrenset. Verdensmakten var svak i forhold til regionale stormakter innenfor avgrensede geografiske områder.

I mellomkrigstiden var verdensmaktene Storbritannia og USA igjen svake i forhold til regionale stormakter på det europeiske kontinentet og i Øst-Asia der Japan var blitt en regional stormakt. Under den kalde krigen var derimot verdensmaktene, de såkalte supermaktene USA og Sovjetunionen også svært sterke i forhold til regionale stormakter i alle verdensdeler. Resultatet ble det som er kalt **penetrasjon** og **overleiring** (overlay).

- Penetrasjon inntraff når konfliktene mellom supermaktene «la seg oppå» allerede eksisterende konflikter, som mellom India og Pakistan.
- Overleiring ble det når supermaktskonflikten fortrenget og erstattet alle eksisterende regionale konflikter.

I tillegg ble mange nye stater med store interne problemer holdt sammen av supermaktene og deres allierte som et ledd i den store globale konflikten.

I løpet av 1990-tallet forsvant den globale konfrontasjonen og med den både penetrasjon, overleiring og ressuroverføring til svake stater. Regionale konflikter og konflikter innenfor enkeltstater ble nå dominerende. Supermakten USA framsto delvis som militært sterk i forhold til regionale stormakter, som i Irak under Golfkrigen. Men USA demonstrerte også manglende vilje til å tvinge gjennom sin vilje i andre regioner, som i Somalia. Med et romskjold og andre mer offensive systemer basert på lang rekkevidde og høy presisjon vil amerikanerne gå utenom sine egne svakheter – først og fremst frykten for store egne tap. I 2000 synes det klart at regionale stormakter igjen bygger opp styrke for å kunne utfordre verdensmakten i sine regioner. Disse regionale stormaktene oppfatter USAs enorme satsing på ny teknologi som et forsøk på å styrke verdensmaktens stilling i forhold til alle regioner.

minst i form av en høyt utviklet rombasert elektronisk infrastruktur med et stort antall satellitter for kommunikasjon og overvåking.

Styrket USA, svekket FN

Stormakter anerkjenner hverandres styrke. Dette kan skje i form av spesielle konsultasjoner, avtaler eller ved opprettelse av formelle posisjoner som fast representasjon og vetorett i FNs sikkerhetsråd. Slike handlinger skaper gjensidig tillit og gir internasjonal politikk en viss forutsigbarhet som igjen bidrar til økt sikkerhet. I løpet av det siste tiåret har disse ordningene blitt svekket.

USA og Vesten har også styrket sin posisjon i forhold til andre, ikke-vestlige stormakter ved utviklingen av NATOs nye strategiske konsept. Dette åpner for bruk av NATO-styrker i et større geografisk område og uten mandat fra Sikkerhetsrådet i FN. Golfkrigen i 1991, aksjonene i Bosnia i 1995 og i Kosovo i

1999 og de gjentatte angrepene på Irak gjennom nesten et tiår har skapt et bilde av et meget sterkt «Vesten» der USA har en helt sentral lederrolle. Gjennom det siste tiåret har de kollektive militære aksjonene som USA har ledet, i stadig mindre grad forholdt seg til Sikkerhetsrådet. Det store britisk-amerikanske angrepet på Irak høsten 1998 kom sågar mens Sikkerhetsrådet satt i møte. Representantene måtte gå på gangen for å se CNNs overføringer for å få informasjon om angrepet. Slikt skaper selvsagt ikke tillit. Det signaliserer, om ikke forakt for FN-systemet, så i hvert fall mangel på respekt for organisasjonen.

Svekkede avtaler

I dag kan det også se ut som om helt sentrale nedrustningsavtaler er i ferd med å bli svekket, nemlig avtalen om ikke-spredning av atomvåpen og ABM-avtalen (om «anti-ballistic missiles»). Dette er to av grunnsteinene i det nettverket av traktater som regulerer stater adgang til å bygge strategiske våpensystemer. Mens India og Pakistan har utfordret avtalen om ikke-spredning av atomvåpen, er det USA som har satt spørsmålstegn ved ABM-avtalen.

Siden USAs forsprang i utviklingen av høyteknologiske våpen er så stort, har de svakere stormaktene forsøkt å balansere den amerikanske dominansen med kjernevåpen. USA er sårbart overfor kjernevåpen, selv med et høyteknologisk forsvar. Et stort antall stater har nå nådd et teknologisk nivå der framstilling av kjernevåpen er relativt overkommelig. Om Norge eller Sverige skulle ønske å anskaffe slike våpen, ville det kunne gjøres i løpet av få år. Teknologien som skal til for å bygge ballistiske raketter (leveringsmidler), er også tilgjengelig for mange land.

Det amerikanske svaret er de omdiskuterte planene for et **rombasert skjold** – et vern mot innkommende ballistiske raketter. Et slikt skjold vil være i strid med ABM-avtalen mellom USA og Sovjetunionen, som forbyr forsvarsanlegg mot ballistiske våpen. På 1970-tallet så man at slike forsvarsmekanismer kunne reise tvil om terrorbalansens troverdighet og derfor til usikkerhet og større fare for krig.

Til sammen har utviklingen av et høy-

Hva menes med
antiballistisk romskjold?

Hvordan synes USAs
sterke stilling i verden å
påvirke FNs status?

Militærmakt i ubalanse

USA begrunner ofte utprøving av et romskjold med framveksten av s.k. «røverstater».

teknologisk forsvar, nedtoningen av FN og planene om å bygge et romskjold ført til økt frykt for global amerikansk dominans og til usikkerhet om hvor USA står og hva landet egentlig vil. Det skaper usikkerhet og kan åpne for urolige internasjonale forhold i nær framtid.

Hvorfor har Russland og Kina inngått et strategisk partnerskap?

Utfordrerne

I løpet av de siste årene har en rekke stormakter **markert misnøye** med den amerikanske dominansen og signalisert ønske om å skape et multipolart internasjonalt system. Det vil si et system med flere mer eller mindre likestilte stormakter. Det har vært klart i flere år at Kina og Russland er i ferd med å bygge opp et **strategisk partnerskap**, om ikke en allianse. Begge land ønsker seg et multipolart internasjonalt system, der både Russland og Kina finnes blant polene og der USAs makt er redusert. Samtidig har både Kina og Russland forsøkt å styrke forholdet til India de siste årene. India er enda en stat som ser på seg selv som en framtidig pol i et multipolart internasjonalt system. Disse tre statene har kanskje et stort potensial for å bli noe mer enn regionale stormakter, men de har relativt begrensede økonomiske og militære evner i dag.

Kina

Det pågår en temmelig omfattende militær oppbygging og modernisering av Kinas væpnede styrker. Sett i forhold til styrkebygging i andre land i regionen, er den kinesiske styrkebyggingen likevel ikke foruroligende. Kina har en relativt stor våpenindustri, men de mest avanserte våpnene er landet likevel avhengig av å kjøpe utenlands – russiske kampfly, ubåter og marinefartøyer. Landet produserer dessuten russisk materiell på lisens. Disse russiske våpnene er for øvrig intet mer enn oppdatert sovjetisk teknologi fra slutten av den kalde krigen, og de anskaffes i antall som er mye mindre enn det som den gang fantes i de sovjetiske styrkene. For potensielle fiender av Kina, som Taiwan, er det nok langt mer foruroligende at Kina produserer ballistiske raketter i forholdsvis stort antall.

I offisielle amerikanske strategiske utredninger blir det konkludert med at landet ikke regner med å stå overfor en militært likeverdig rival før rundt 2015. Det er liten tvil om at det tenkes på Kina. Perioden fram til 2015 ses på som en «**strategisk pause**», der det amerikanske forsvaret kan konsentrere seg om å bygge opp egen styrke. Når det gjelder konvensjonell militær kapasitet, er det ingen tvil om at USAs forsprang til alle andre bare vil øke kraftig i denne perioden. Verken Kina, Russland eller India, de fremste ikke-vestlige stormakter, kan gjøre seg noen forhåpninger om å ta igjen USA på dette feltet. Mange tviler likevel på USAs evne til å leve opp til den nåværende forsvarsdoktrinen. Ifølge denne skal USA kunne utkjempe og vinne to større regionale kriger nesten samtidig. Det amerikanske forsvaret har for mange oppdrag og for få soldater og skip til å holde tilstrekkelig høy beredskap.

Dette kan åpne for at Kina, om partene ikke lykkes i å finne en snarlig politisk løsning, kan se seg tjent med å ta et militært oppgjør med Taiwan før USA har realisert sine forsvarsplaner.

Russland

Russlands militære styrker er sterkt svekket etter ti år med enorme budsjettkutt uten tilsvarende kutt i størrelsen på styrkene. Samtidig har det russiske forsvaret vært engasjert i en rekke konfliktområder både utenfor og innenfor Russlands grenser. Dette har kostet. I dag evner ikke det russiske forsvaret helt å avslutte krigen i Tsjetsjenia. Det er alltid vanskelig å nedkjempe en geriljahær. Den siste krigen i denne lille delstaten overbeviste likevel ikke om at de russiske styrkene er sterke nok til å ta et militært oppgjør med en mer velutrustet motstander. Russland har heller ikke maktet å stille styrker som er sammenliknbare med amerikanske, britiske eller franske bidrag til operasjonene i Bosnia og Kosovo. Dette betyr at Russland for tiden bygger sin ytre sikkerhet først og fremst på kjernevåpen.

Dersom USA bygger sitt romskjold, vil dette svekke troverdigheten til det russiske forsvaret og til Russlands status som stormakt. Og dersom russerne fremdeles ønsker stormaktsstatus, vil de

Kilde: Foreign Policy

Mens USA og Europa slåss om hormon- og genbehandlet mat, er de fattige landene plassert på sidelinjen.

Militærmakt i ubalanse

være tvunget til å sette inn store ressurser på å svare amerikanerne.

India

Styresmaktene i India har ambisjoner om å styrke landet som militær stormakt. Man skal være forsiktig med å forklare India og Pakistans satsing på kjernevåpen bare ut fra konflikten mellom de to landene. Etter Golfkrigen i 1991 konkluderte en indisk general med at USA og Vesten nå var så militært sterke at bare stater med egne atomvåpen ville kunne unngå å bli utsatt for det samme som Irak i en liknende situasjon.

Da India nylig valgte å kjøpe lette jagerfly for treningsformål fra Storbritannia, insisterte inderne på at alle amerikanske delkomponenter måtte skiftes ut. De stolte ikke på at amerikanerne i framtiden vil levere deler til flyene uten videre betingelser. Da Pakistan – en amerikansk alliert under den kalde krigen – startet utviklingen av langtrekkende ballistiske raketter, forsøkte amerikanerne å presse dem til å avstå fra dette. Da Pakistan nektet, satte USA inn et meget hardt press. Pakistan fikk blant annet ikke 20 F-16 jagerfly som de hadde bestilt fra amerikanske fabrikker, og landet måtte levere tilbake en hel liten flåte av marinefartøyer (fregatter) som landet hadde leid fra USA. Dette har antakelig bidratt til at inderne ser på kjøp av amerikansk utstyr som en risiko. Et kjøp fra USA vil kunne gi amerikanerne et pressmiddel overfor India, og inderne står ikke tilbake for pakistanerne med tanke på utvikling av atomvåpen og ballistiske raketter. Også her vil et amerikansk romskjold oppheve

Drøft forfatterens vurdering om at vi må «regne med større friksjon mellom USA og Europa, også på det sikkerhetspolitiske plan.»

Ståle Ulriksen er forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Der arbeider han særlig med sikkerhetspolitikk.

delers av effekten av landenes egen militære satsing.

Europa

Hvor står så europeerne i dette militære landskapet? En rekke europeiske land har militære kapasiteter på viktige felter som langt overstiger dem vi finner i India og Kina, og delvis også i Russland. Det er også et faktum at EU er den eneste internasjonale aktør som kan måle seg med USA i økonomisk styrke og teknologisk kapasitet. EU er i ferd med å utvikle egen militær kompetanse og kapasitet. Og selv om europeerne og amerikanerne er nære allierte, er det et faktum at denne kapasiteten utvikles for konfliktsituasjoner der USA ikke vil eller ikke kan delta. Europa forbereder seg altså på å stå på egne bein militært. Europeisk forsvarsindustri, som er den amerikanske forsvarsindustriens sterkeste konkurrenter, er også inne i en fase med sterk integrasjon. Vi må derfor regne med større friksjon mellom USA og Europa, også på det sikkerhetspolitiske plan. Slik friksjon har vi lenge kunnet se på det økonomiske området, især som handelspolitiske disputer innenfor Verdens handelsorganisasjon (WTO). Blant annet har partene ganske ulike syn på salg over landegrensene av genmodifiserte matvarer eller hormonbehandlet kjøtt.

I forholdet til de andre stormaktene kan ikke USA automatisk regne med støtte fra Europa, selv ikke fra Storbritannia. Som nevnt over, vil India gjerne kjøpe britiske fly, de vil bare ikke ha amerikanske deler. Og da USA krevde å få de utleide fregattene tilbake for å straffe pakistanerne, leverte britene raskt seks brukte, men velholdte, fregatter til Pakistan. Selv om europeerne og amerikanerne samarbeider om mangt, har også europeerne vært de kanskje sterkeste kritikerne av USAs planer om et romskjold. Særlig har tyskernes ordbruk vært krass. På europeisk side skaper disse planene sterk tvil om USA er villig til å stå ved sine sikkerhetspolitiske forpliktelser overfor Europa.

Om vi skal trekke en konklusjon ut fra disse utviklingstrekkene, er det kanskje at «etterkaldkrigstiden» er over.

Alle arbeidsoppgaver: se www.nupi.no/pub/hhd/arb.html

Militærmakt i ubalanse

Ståle Ulriksen

Maktbalanseteorien i internasjonal politikk sier at dersom en stat eller allianse av stater blir for sterk, vil andre stater forsøke å balansere denne dominerende makten.

- Hvordan er de militære maktforholdene mellom dagens stormakter?
- Hva kjennetegner sentrale utviklingstrekk på det militære området?
- Hvilken betydning spiller atomvåpen i dag?
- Hvordan framstår USA både som militært sterk, men også svak overfor regionale konflikter?

Militærteknologisk revolusjon

En stat som vil oppnå status som stormakt – i egne og andres øyne – må ha visse militære kapasiteter. Hvilke kapasiteter som har vært nødvendige i stormaktsarsenalet, har variert opp gjennom historien. Som regel har de svakere stormaktene forsøkt å kopiere den dominerende stormaktens kapasiteter.

Fra rundt 1890 til den andre verdenskrig måtte enhver stormakt ha en flåte av slagskip og/eller en meget stor stående hær. Fra 1945 til slutten på den kalde krigen måtte de ha kjernefysiske våpen og troverdige leveringsmidler. Både slagskip og ubåter med ballistiske kjernefysiske raketter (SSBN) hadde viktige militære roller, men deres politiske, psykologiske og symbolske betydning var kanskje enda viktigere. Begge representerte den teknologiske forskningsfronten i sine epoker, og de

krevde massive investeringer til utvikling, produksjon og drift. Dermed signaliserte de både evne og vilje til makt.

Etter den kalde krigen har de kjernefysiske våpnene fremdeles betydning og status. Men er evnen til å forflytte (projisere) «høyteknologiske», konvensjonelle militære styrker og våpen over lange avstander i ferd med å innta en liknende posisjon? Det kan se slik ut. Med høyteknologisk menes her evnen til å føre såkalt databasert manøverkrig i meget høyt tempo. Dette krever først og fremst evne til å samle inn informasjon og utnytte denne raskt i samtidige og samordnete operasjoner. Informasjon hentes inn fra mange kilder, blant annet fra satellitter. Informasjonen formidles i datanettverk som binder alle styrkene sammen. Presisjonsstyrte våpen med lang rekkevidde øker slagkraften og reduserer sårbarheten. I tillegg kreves store ressurser til å flytte styrker, rett og slett transportkapasitet. I USA blir denne utviklingen på det militære området omtalt som en militær revolusjon.

Det er altså USA som er hovedeksponenten for denne utviklingen. Og siden USA er den dominerende stormakten, forsøker de fleste andre stater med militære ambisjoner å kopiere den. Problemet for alle de andre er at det er uhyre kostbart å bygge opp et stort militærapparat på denne måten. Eventyrlige ressurser må settes av til forskning og innkjøp av materiell. Dessuten har USA et stort forsprang, ikke

Gjør greie for den siste militærteknologiske utviklingen.

Ballistisk rakett:
Rakett som følger en buet bane, som delvis kan gå utenfor atmosfæren.

Kilde: Foreign Policy

